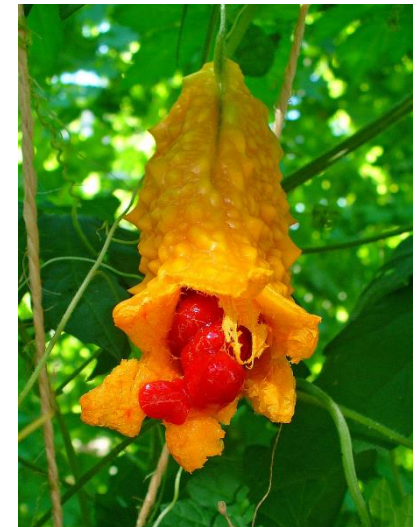

2018. szeptember

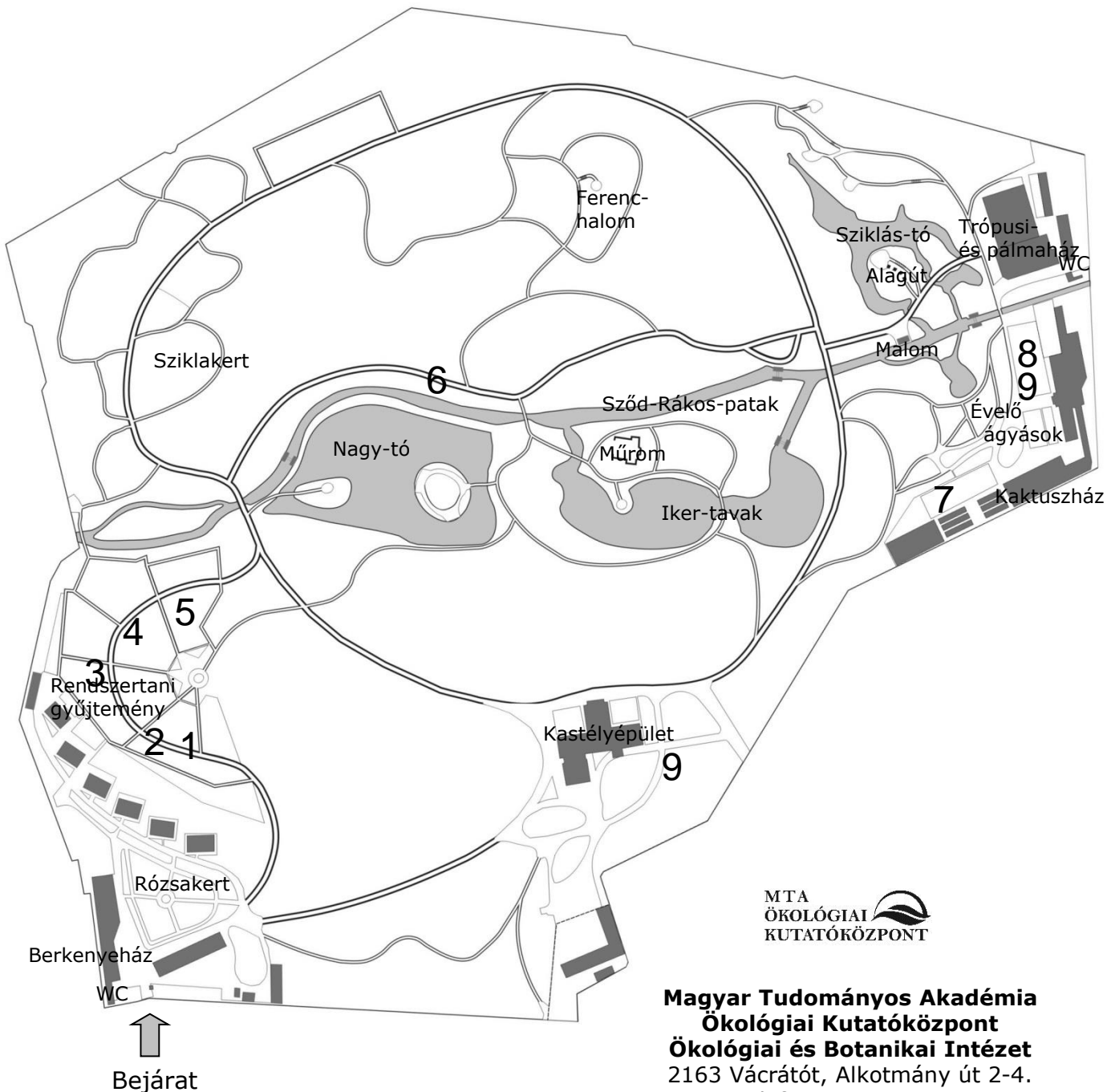
A hónap érdekességei

Nemzeti Botanikus Kert Vácrátót

Momordica, balzsamuborka (*Momordica charantia*)

**Térképes útmutatónk abban segít,
hogy az aktuálisan virágzó fajok,
vagy más időszakú látnivalók közül
néhányat könnyedén megtaláljon
Kertünkben.**

MTA
ÖKOLÓGIAI
KUTATÓKÖZPONT

**Magyar Tudományos Akadémia
Ökológiai Kutatóközpont
Ökológiai és Botanikai Intézet**
2163 Vácrátót, Alkotmány út 2-4.
Telefon.: 28-360-122
E-mail: botanikuskert@okologia.mta.hu
www.botanikuskert.hu
www.okologia.mta.hu

Üdvözljük hazánk leggazdagabb, mintegy 12 000 növényfajt és fajtát számláló élőnövény-gyűjteményében, a Magyar Tudományos Akadémia Nemzeti Botanikus Kertjében. Törzsvendégeink jól tudják, hogy tűzzön kegyetlenül a nap, fújjon a jeges szél, a 27 hektáron elhelyezkedő, elbűvölő hangulatú tájképi kertbe ágyazódó tudományos gyűjtemény évszakról évszakra mindig kínál valami érdekességet a növényvilág végtelen sokféleségéből. Havonta megjelenő térképes ajánlatunkkal néhány időserű látnivalóra szeretnénk felhívni növényszerető látogatóink figyelmét.

Szent Mihály hava

A szeptember csendes hónap. Már csak néhány ősszel nyíló fa és cserje virágzik, az őszi lombszíneződés pedig csak a hó vége felé kezdődik. Megindult és egész őszön át tart a maggyűjtés. A beérett terméseket illetve magokat begyűjtjük, tisztítjuk, majd év végén az évente kiadott magkatalógusunkban felkínáljuk őket közel 600 botanikus kertnek, akikkel nemzetközi magcsere kapcsolatban állunk.

1. A Rendszertani gyűjteményben, az ajakosvirágúak (*Labiatae*) gazdag családjában most nyílik az **oroszlánfarok** (*Leonotis leonurus*). Felálló, merev szárú, lándzsás levelű növény, különlegesen szép, narancsvörös, "emeletes" virágzattal. Ideális körülmények között a két méteres magasságot is eléri. Félig örökzöld, fásodó szárú évelő, de fagyérzékenysége miatt kertünkben csak egynyáriként neveljük. Védettebb helyeken, téli takarással, enyhébb években esetleg hazánkban is kitelelhet. Dél-Afrikában őshonos, füves szavannákon, cserjés, bozótos helyeken, út szélén fordul elő, kedveli a napos, viszonylag száraz helyeket.

2. Közelben található a szulákfélék (*Convolvulaceae*) ágyása. Ebbe a közel 2000, melegkedvelő lágyszárú növényt illetve cserjét magába foglaló családba különösen sok futónövény tartozik. Leveleik szórt állásúak, a virág szíromlevelei többnyire forrtak, feltűnően színesek. Közönséges gyomunkon, a mezei szulákon kívül sok szép díznövényünk tartozik ide, mint a borzas szőrű, bíborpiros és sötét bíborkék virágú **kerti hajnalka** (*Ipomoea purpurea*), és a fehér-torkú, halványkék virágú **borostyánlevelű hajnalka** (*I. hederacea*). Az apró piros virágú, kecses **indián hajnalka** (*I. coccinea*) Észak-Amerika keleti részén, patakpartokon, útszéli nedves élőhelyeken őshonos. Ezeknek a kicsi, forrt szirmú, szűk torkú, virágoknak a beporzását hazájukban, Amerikában, hosszúcőrű, apró madarak, a kolibrik végzik. Az ágyás hátsó felében földön kúszik a nálunk is egyre népszerűbb, étkezési célra termesztett **édesburgonya** vagy **batáta** (*Ipomoea batata*) számtalan, tetszetős, színes levelű fajtája.

3. A szappanfafélék (*Sapindaceae*) kicsi családjába főleg trópusi növények tartoznak. A család névadója, a szappanfa és sok más faj magja is mosószerként használatos. Gyűjteményünkben a családot a **szív-mag** (*Cardiospermum halicacabum*) képviseli. Indiában, Afrikában és Amerika trópusi részein őshonos növény, de a meleg égövön sokféle elterjedt gyom. Lágyszárú növény, 2-3 m hosszú szárán fejlődő kacsokkal kapaszkodik. A homeopátiás gyógyászatban is ismerik, hajtásaiból bőrgyulladások kezelésére szolgáló kenőcs készül. Termése felfújtok, mely fehér szív alakú folttal ékes, fekete magokat rejt, innen kapta nevét is. (görögül: kardio=szív, sperma=mag)

4. A kultúrnövények ágyásában a **momordika**, **balzsamuborka** (*Momordica charantia*) különös termései tűnnek fel. Az uborka nagyságú, orsó alakú vagy hengeres, zöldre majd élénksárgára változó, rücskös, dudorkás, bordás termések megérve 3 kopáccsal felnyílnak, és a húsos borsóhéj alól kitűnnek a skarlátpiros, csillogó magköpenybe burkolt, keserű magok. Trópusi Ázsiából származik, de pontos eredete ismeretlen, mert szerte a forró, nedves síkvidéki trópusokon ültetett és kivadult növény. Termését éretlenül, halványzölden fogyasztják, kesernyés ízét forrázással, a főzővíz kiöntésével mérsékelik. Gyógynövényként is ismert. A növény nedvét reuma, asztma, bőr-, és cukorbetegségek kezelésére ajánlják, hatóanyaga jótékony hatással van a gyomor- és bélrendszerre.

5. A kannafélék családjába mindössze egy nemzetség tartozik, az aszimmetrikus virágú **kánák** vagy más néven **rózsánádak** (*Canna*). Az amerikai trópusi, szubtrópusi vidékek növényei. A többszülőjű, hibrid eredetű **kerti kánák** (*Canna generalis*) pompás virágú, változatos levelű fajtái rendkívül hatásos és mutatós, s ma újra egyre divatosabb díznövények. Télen gyöktörzseiket száraz, fagymentes helyen telettetjük. Közeli rokonuk a kisebb virágú **ehető kána** (*C. edulis*), melyet elsősorban étkezési célra termesztnek. Magas keményítőtartalmú földalatti gyöktörzse Peruban és ma már szerte Dél-Amerikában, ősidők óta a hagyományos ételek közé tartozik.

6. A közönséges diót mindenki ismeri, de vannak különleges diófélék is! A **festődió** vagy **tobzdió** (*Platycarya strobilacea*) leveleit megdörzsölve illata árulkodó, de termése nem emlékeztet a dióra. Sötét vörösesbarnára érő 3-5 cm hosszú, fenyőtobozra emlékeztető terméságazatában, szúrós murvalevelek tövében lapított, tojásdad, kétszárnyú diócskák fejlődnek. Őshazája Kelet-Ázsia. Kínában kérgéből és terméséből fekete és sötétbarna textilfestéket nyernek, melyet halászhálók festésére is használnak, mert állítólag meghosszabbítja élettartamukat. Leveleiből ínséges időben

főzeléket főznek. Vele szemben, a patak partján **kaukázusi szárnyasdió** (*Pterocarya fraxinifolia*) fűzerbe rendeződő terméseit figyelhetjük meg. A borsószem nagyságú, 4 rekeszű diócskák külső burkán két kerekded, átellenben álló „szárny” fejlődik, melynek fontos szerepe van az érett termések terjedésében, mert vízfelszínre hullva vitorlás csónakként mozognak. Nemzetségneve is erre utal: pteron görögül szárnyat, karya pedig diót jelent. Nyugat-Ázsiai folyók mentén, ártereken őshonos, hatalmas termetű fa.

7. A sziklakerti gyűjtemény Kaktuszházhoz közel eső ágyásában most nyílik az **őszi begónia** (*Begonia grandis* ssp. *evansiana*). Különlegessége, hogy míg a többi begónia trópusi igényű növény, s nálunk szobanövényként vagy legfeljebb egynyári virágként nevelhető, az őszi begónia fagyűrű és enyhébb teleinket jól átvészeli. 30-40 cm magas növény, formás bordó levelei szép háttérrel adnak a magasba nyúló rózsaszín virágoknak. A ritka, ősszel virágzó árnyéki évelők egyike, különlegessé teszi az ágyást. Tavasszal későn bújnak elő hajtásai, így kertekben hagymásokat is lehet alá ültetni.

8. A **varjúhájak** (*Sedum*) többnyire örökzöld vagy félorökzöld, évelő növények. A több mint 300 fajból álló, az északi mérsékeltöbven elterjedt nemzetségbe egynyári növények, évelők és félcserjék is tartoznak. Pozsgás, húsos levelük mutatja, hogy általában jól tűrik a szárazságot. Termékeny talajon, napos helyen szépen virágoznak. Sok kertészeti hibridet és fajtát tartanak számon. A nyár végén, szeptemberben virágzó fajták (*'Herbstfreude'*, *'Matrona'*) a sziklakertek, évelőágyások szép őszi díszei. Rendszertani és sziklakerti gyűjteményeinkben egyaránt megtalálhatók.

9. Az évelőágyás közepén és a kastély mögött is nyíló, kelet-ázsiai származású kései **végzetcserjének** (*Clerodendrum trichotomum*) nyár közepétől egészen őszig nyílnak rendkívül illatos, sötétrózsaszínű bimbóból fejlődő zöldsfehér virágai. Nemcsak virágai, hanem ősszel érő, vöröslő fellelevelű, tintakék bogyoétermései is mutatósak. Virágai rendkívül illatosak, ám levele annál kellemetlenebb szagú. A végzetcserjék (*Clerodendrum*) többsége fagyérzékeny trópusi faj, a kései végzetcserje azonban néha még a mi kemény (-20 °C) teleinket is átvészeli, vagy hajtásai visszafagynak ugyan, de töről újra hajt.

